

Korta meddelanden

En möjlig estnisk pilspets från mesolitikum funnen vid Hornborgasjön, Västergötland

Av Leif Arvidsson

Norra Ving 44:1 (L1962:6813) är en boplats från stenåldern som är belägen på en tidigare strandvall 123,5 m.ö.h. i norra delen av Hornborgasjön. På boplatsen finns fynd av långa raka spån, koniska kärnor, lancetter, mikrosticklar och sticklar. Den sydsandinaviska flintan dominerar, men även kambrisk flinta förekommer. Utöver flintfynd finns en fin skrapa i kvarts samt en mikrospånkärna i kvartsit eller möjligtvis ryolit. Boplatsen ger ett intryck av att tillhöra sandarnafasen av mellanmesolitikum.

Vid besök på boplatsen i maj 2017 hittades 4–5 flintor och en pilspets. Pilspetsen såg egendomlig ut och var helt främmande för mig. Spetsen är tillverkad av ett rakt tväryggt spån, 3,3 cm långt med en bredd på 1,2 cm, 0,3 cm på tjockaste stället och en vikt på nästan 2 g. På den dorsala sidan av spånet finns vid spetsen en flathuggning och små spår av glans, tången är retuscherad 1,7 cm från basen ut mot spetsen. På den ventrala sidan är spetsen flathuggen 4–5 mm. Det är svårt att se var slagbulan har varit, men det är sannolikt i den ände spetsen är (fig. 1–2).

Kontakt togs med flera arkeologer utan att någon av dem kunde bestämma den som tillhörande kända regionala stenteknologiska traditioner från denna tidsperiod. Flathuggning på ventralsidan förekommer inte i skandinaviskt mesolitikum men finns däremot på swidry- och episwidryspetsar i Baltikum, Polen, Belarus och Ryssland under paleolitikum och mesolitikum (Taute 1968, karte 5, 9, 10; Zaliznyak 2006). Helena Knutsson och Kjel Knutsson fick ta del av fyndet via fotografi och teckning för att ge sin syn på om det verkligen kunde röra sig om

Fig. 1. Spets 3,3 cm från Hornborgasjön, ventral sida. Teckning: L. Arvidsson. – Point, 3,3 cm, from Lake Hornborga, ventral aspect.

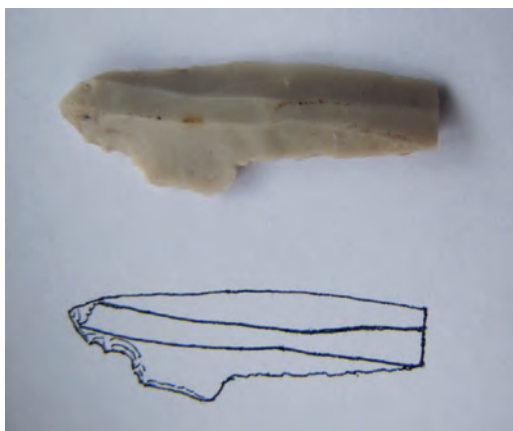

Fig. 2. Spets 3,3 cm från Hornborgasjön, dorsal sida. Teckning: L. Arvidsson. – Point, 3,3 cm from Lake Hornborgasjön, dorsal aspect.

en dylik pilspets. I ett e-postbrev, skickat 2024-04-19, noterar de att den på många vis påminner om exemplar som de tagit del av i ryska, estniska och finska samlingar (Rankama 2011). Hade den påträffats i den kontexten skulle den ha klassificerats som ett förarbete till en så kallad pulispets. De påpekar att inga spetsar av denna typ hittills har påträffats väster om Baltikum eller Sujala i nordligaste Finland. Med början cirka 8 300 BC finns det dock arkeologiska spår av en från öst kommande migration längs hela norska kusten, in i Dalarna och ned till svenska Västkusten (Sörensen et al. 2013; Knutsson et al. 2018).

Den paleolitiska swidryspetsen karakteriseras av att proximaländan saknar egentlig tånge, utan är retuscherad (flatretuscherad) över ventralsidan i proximaländan. Spetsen kan vara retuscherad eller orethuscherad, ibland flatretuscherad. Formen är pilbladsliknande och längden är mellan 3–6 cm (Taute 1968). De senare, mesolitiska, episwidryspetsarna, definieras främst av flatretuschering på ventralsidan (Zagorska 1992, s. 100). Formen kan variera från klassiska swidryspetsar, till asymmetriska och spetsar med tydlig markerad tånge, ibland med hullingar (Indreko 1948, s. 108ff; Kozłowski 1973, s. 364; Jaanits & Jaanits 1976, s. 61; Jaanits 1981, s. 39off; Zaliznyak 2006, s. 98). Spetsen från Hornborgasjön liknar en asymmetrisk episwidryspets, som bl.a. påträffats på bopplatsen Pulli i Estland ca 600 km bort (Jaanits 1981, s. 391, abb. 2–3) (fig. 3).

Episwidryspetsar tillhör kundakulturen som under preboreal/boreal tid sträckte sig från Baltikum upp mot floden Dvina i norra Ryssland (Kozłowski 1973, s. 365; Zaliznyak 2006, s. 102). Den äldsta kända bopplatsen är Pulli, nära Pärnu i Estland, som med fyra ^{14}C -analyser kan dateras mellan 9 600±120 och 9 285±120 BP (Sulgostowska 2003, s. 49). På den tidiga bopplatsen Ristola, sydöst om Björneborg i västra Finland, har påträffats samma sorts flinta och pilspetsar som vid Pulli. Ristola har en datering omkring 9 250 BP (Johansson 2000, s. 92f).

Det finns uppgifter från olika platser i norr med tidiga fynd från äldre stenåldern, bl.a i nordöstra Finland, där det påträffats ett fragment från en "post-Swiderian" pilspets (Manninen

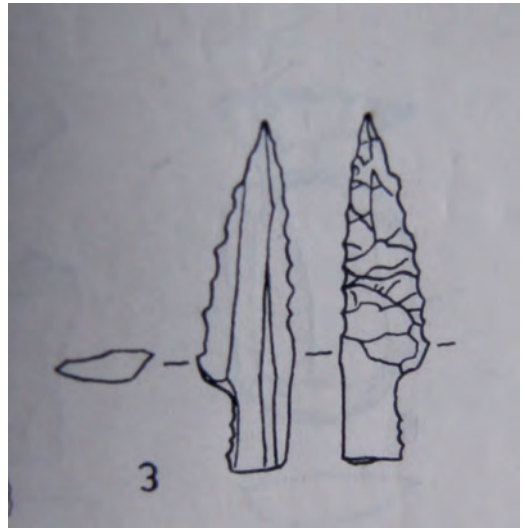

Fig. 3. Episwidryspets från Pulli, Estland. Efter Jaanits 1978, s. 391. – Episwidry point from Pulli, Estonia.

et al. 2021). De östliga inslagen har identifierats vid Ytterberg, Hornborgasjön, där fynd har gjorts som indikerar denna teknologi och som dateras till ca 9 300 BP. Den ungefär samtida Almeöbopplatsen Bjurum 41:1 (L1963:2307) vid sjön förknippas med västsvensk/dansk teknologi. Detta visar att Hornborgasjön var en mötesplats mellan öst och väst.

I Sverige finns ännu inga kända fynd av pilspets, men det är väl inte osannolikt att den finns på något museum. Som Helena och Kjell Knutsson påpekade i sin korrespondens så skulle det i så fall kunna ge ny förståelse för den omvälvande process som påbörjades ca 8 300 cal BC.

Referenser

- Indreko, R., 1948. *Die Mittlere Steinzeit in Estland*. Stockholm.
- Jaanits, K., 1981. Die mesolithischen Siedlungsplätze mit Feuersteininventar in Estland. Gramsch, B. (ed.). *Mesolithikum in Europa: Bericht, 2. Internationales Symposium Potsdam, 3. Bis 8. April 1978*. Gramsch, B. (Hrsg.). Berlin.
- Jaanits, L. & Jaanits, K., 1978. Ausgrabungen der Frühmesolithischen Siedlung von Pulli. *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised, Uhiskonnateadused* 27/1 1978:56–63.

- Johansson, A. D., 2000. *Äldre stenalder i Norden*. Forum.
- Knutsson, K., Knutsson, H., Apel, J. & Glørstad, H. (eds.), 2018. *Technology of early settlement in Northern Europe: Transmission of knowledge and culture*, vol. 2. Sheffield.
- Kozłowski, S. K., 1973. Introduction to the History of Europe in early Holocene. Kozłowski, S. K. (ed.). *The Mesolithic in Europe*. Warsaw.
- Manninen, M. A., Damlien, H., Kleppe, J. I., Knutsson, K., Murashkin, A., Niemi, A. R., Rosenvinge, C. S. & Persson, P., 2022. First encounters in the north: Cultural diversity and gene flow in Early Mesolithic Scandinavia. *Antiquity* 2021, vol. 95 (380):310–328.
- Rankama, T. (ed.), 2011. *Mesolithic interfaces: Variability in lithic technologies in eastern Fennoscandia*. Helsinki.
- Sulgostowska, Z., 2003. Mesolithic Colonisation of South-Eastern Subbalticum. Larsson, L., Kindgren, H., Knutsson, K., Loeffler D. & Åkerlund, A. (eds.). *Mesolithic on the Move*. Oxford.
- Sørensen, M., Rankama, T., Kankaanpää, J., Knutsson, K., Knutsson, H., Melvold, S., Valentin Eriksen, B. & Glørstad, H., 2013. The First Eastern Migrations of People and Knowledge into Scandinavia: Evidence from Studies of Mesolithic Technology, 9th–8th Millennium BC. *Norwegian Archaeological Review* 46(1):19–56.
- Taute, W., 1968. *Die Stielspitzen-Gruppen im nördlichen Mitteleuropa: Ein Beitrag zur Kenntnis der späten Altsteinzeit*. Köln.
- Zagorska, R., 1992. The Mesolithic in Latvia. *Acta Archaeologica* 63:97–117.
- Zaliznyak, L., 2006. The Archaeology of the Occupation of the East European Taiga Zone at the turn of the Palaeolithic-Mesolithic. *Archaeologica Baltica* 7:94–108.

Leif Arvidsson

Rubinvägen 4
54949 Skövde
ia1066@telia.com